

Moravští bratři v Arktidě

Kdo byli lidé, kteří se stali příslušníky církve Moravských bratří? A jak se dostali až do Arktidy? Co tam dělali?

text **EDITA ŠTĚŘÍKOVÁ**

MORAVŠTÍ BRATŘI, tak byli nazýváni německy mluvící moravští exulanti, kteří v důsledku neustávající protireformace na Moravě hledali útočiště v Horní Lužici na statku říšského hraběte Mikuláše Ludvíka Zinzendorfa (**obr. 1**). Zde v roce 1722 založili exulantskou kolonii Herrnhut (od 19. století česky Ochránov). Většina z nich pocházela z oblasti, která před Bílou horou patřila k fulneckému sboru Jednoty bratrské, v němž jako poslední působil Jan Amos Komenský. K exulantům z Moravy se brzy přidali i exulanti z Čech, ale všichni – až na výjimky – mluvili německy. Herrnhutské společenství přitahovalo i další lidi z celé Evropy a původně jen praktické označení skupiny moravských exulantů se uchytilo jako název pro vznikající novou církev Moravských bratří. (Dodnes jsou používány v různých částech světa tři názvy této církve: Moravští bratři, Moravská církev, Jednota bratrská.)

Misijní horlivost Moravanů byla velická a v tom si dobře rozuměli s hrabětem Zinzendorfem. Když hrabě odjel v roce 1731 do Dánska na korunovací krále Kristiána VI., zajímal se o aktuální stav laponské a grónské misie a doufal, že bude povolán k vedení některé misijní stanice. Jeho přání se nesplnilo, a tak začal misie organizovat sám z Herrnhutu. Již v lednu 1733 byli vysláni tři odvážlivci do Grónska, následující rok se tři Moravané vypravili do Laponska a následně k sibiřským Samojedům. V roce 1752 se uskutečnila první průzkumná cesta Moravských

neochvějně upřímnými a smířlivými vysvětleními v dalších dopisech Egedemu i samotnému králi všechno urovnal. Mírná nedůvěra mezi Moravy a pastorem však nevytizela, Moravané jej považovali za „neobráceného“ a pastor Moravy za herrnhutské blouznivce. Přesto se učili spolu přátelsky vycházet. Egede rád využíval Davidovu řemeslnou dovednost a Moravané se od pastora, a především od jeho syna, učili grónsky.

V září 1733 se v Godthaabu začaly šířit neštovice a v jeho okolí zemřely stovky lidí. Přivezené zásoby potravin byly spotřebovány, ale vyčerpání Moravané nemohli na rozdíl od pastora Egedeho počítat s podporou z Evropy. Trpěli hladem a kurdějemi. Počátkem následujícího léta připluli do Grónska další dva herrnhutští bratři – Friedrich Böhnisch a Johann Beck, kteří s sebou přivezli z Kodaně dopisy i nové zásoby darovaných potravin. Na první pohled však bylo zřejmé, že jich nebude dost a že se hlad bude opakovat. Mezi několika málo domorodci, s nimiž misionáři v následujících měsících přišli do styku, se nevykytovali pouze přivítiví lidé. Už sama skutečnost, že Moravští bratři neměli jako pastor Egede služebníky, je činila v očích místních obyvatel podezřelými. Když se pak rozneslo, co o herrnhutských bratřích říkali někteří obchodníci a námořníci, že to jsou lidé neučení, začali jimi někteří Inuité pohrdat a chovat se útočně.

Druhá zima v Novém Herrnhutu nebyla lepší než první. V malém domku hladovělo pět misionářů. Vedle pokusů o lov se zaměstnávali drobnými pracemi, dodržovali herrnhutský řád pobožnosti, učili se řeč, kterou však mohli zřídka použít, psali dopisy a deníky a neustále mezi sebou urovnávali různá nedorozumění a třenice. V létě zase pookřáli. S podporou z Evropy však ani v příštím roce počítat nemohli

PhDr. EDITA ŠTĚŘÍKOVÁ (*1937), archivářka a historička, vystudovala na Karlově univerzitě v Praze; v důsledku politických poměrů a upírání jí práva na práci emigrovala do Německa, kde dva roky pracovala ve Frankfurtské historické komisi a v letech 1972 až 1998 v Ústředním archivu Evangelické církve hesensko-nasavské. Dlouhodobě se zabývá problematikou české náboženské emigrace.

Moravané v Laponsku a na Sibiři

MORAVŠTÍ BRATŘI Daniel Schneider, Andreas Grassmann a Johann Nitschmann se v březnu 1734 vydali na misijní cestu do laponské části Finska, které tenkrát patřilo Švédsku. Nejprve zůstali několik týdnů ve Stralsundu a pak pokračovali do Stockholmu, kde se půl roku učili švédsky. V říjnu odpluli do Uleåborgu (Oulu), kde měli první příležitost oslovit Sámy, kteří do města přijeli se stády sobů. Grassmann pak podnikl měsíční cestu na východ k Sámům u ruské hranice, kteří tam žili jako pohané, a dále až k Severnímu ledovému oceánu.

Po Grassmannově návratu do Uleåborgu byli všichni tři misionáři nařčeni ze svádění a podněcování lidí a museli z města odejít. Pokračovali do Tornia a na jaře 1736 do Stockholmu. Tím tato část jejich cesty – výprava

k sámským domorodcům – skončila, protože bratři zjistili, že na finském území se o duchovní potřeby Sámů stará luterská církev.

Bratr Grassmann se v Královci (Königsbergu) setkal s hrabětem Mikulášem Zinzendorfem a seznámil se s jeho plánem na vyslání misionářů k sibiřským Samojedům (dnes Něncům). Všichni tři misionáři se tedy vydali ze Stockholmu na dalekou cestu přes Kuronsko a Livonsko (dnes Litva, Lotyšsko a Estonsko) do vzdálených oblastí Ruska. V Moskvě zůstali půl roku. V době, kdy chtěli s ruskými povozníky odjet do Archangelsku, vypukl v Moskvě obrovský požár, při kterém shořel i dům, v kterém bydleli. Členové připravované výpravy proto museli dvanáctisetkilometrovou

nebezpečnou cestu do Archangelsku zvládnout po vlastní ose.

V Archangelsku, kam dorazili roku 1737, se setkali s Něnci, ale když se s nimi chtěli vydat do jejich země, dostali se do podezření z vyzvědačství. V té době nebylo dovoleno svobodně cestovat. K pohybu po určité zemi bylo zapotřebí získat povolení od koloniální společnosti nebo vrchnosti spravující dané území. To Moravané nezískali a 13. února 1738 byli zadrženi jako špioni a uvrženi do vězení. Po devítidenní vazbě byli pod vojenským dohledem posláni do Petrohradu, kde byli opět uvězněni. Propustili je na svobodu, až když se vysvětlilo, že se jedná o misionáře. Museli však podepsat, že do Ruska již nikdy nevstoupí. A tak se s nepořízenou vrátili zpět do Herrnhutu.

Zdeněk Lyčka
na základě příspěvku Hany Kyselé ve Sborníku ze IV. konference MORAVIANU 2006

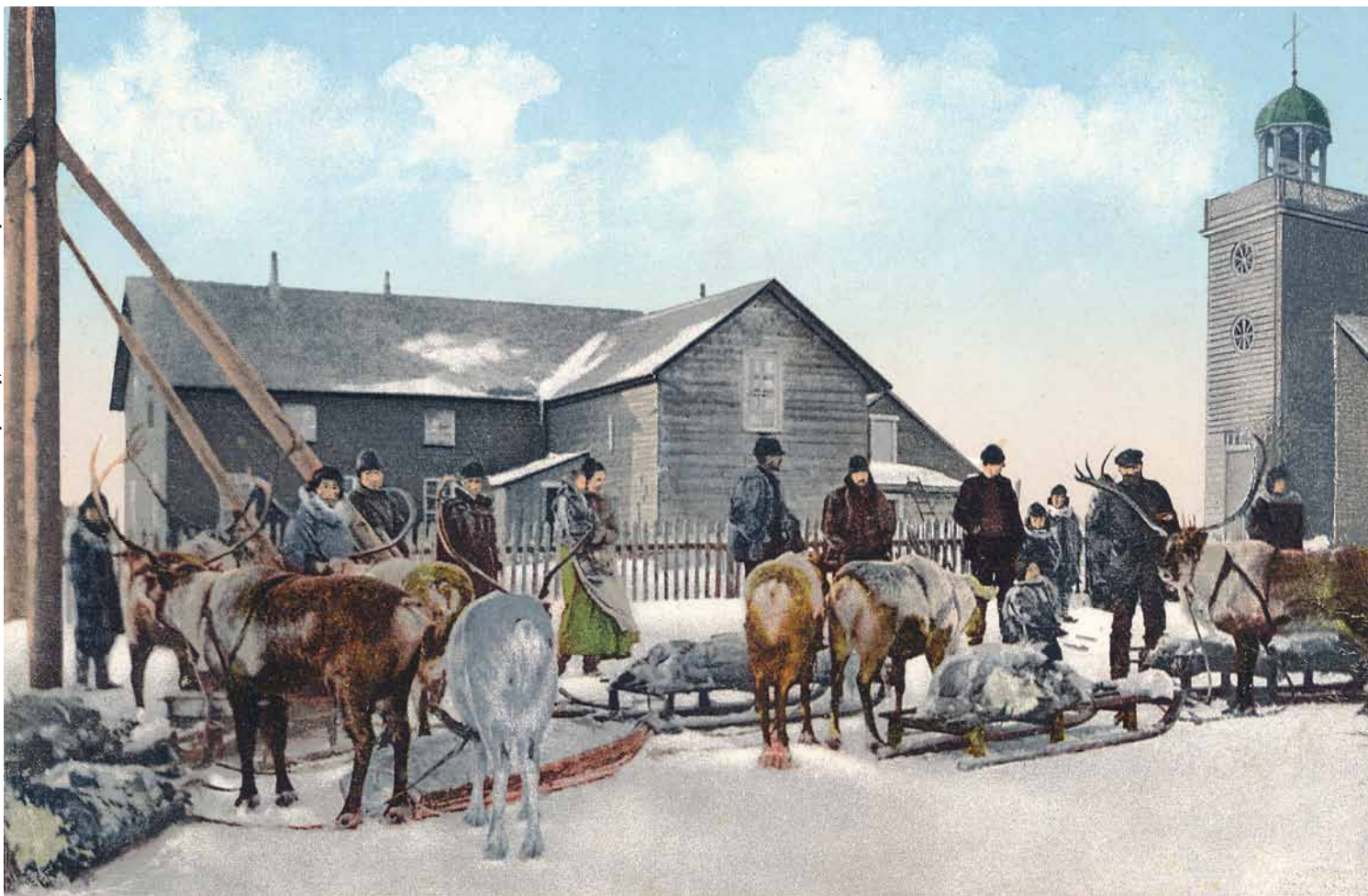

1. **HRABĚ** Mikuláš Ludvík Zinzendorf

a marně čekali i na dopisy z Herrnhutu. Po způsobu domorodců se snažili shromáždit zásoby na zimu, ale příliš se jim to nedařilo. Živili se syrovou mořskou trávou (vařená se nedala jíst) a mušlemi. Tuleně lovit neuměli a zřídka se jim podařilo trochu masa koupit. Dobře míněné rady obchodníků, aby se aspoň na zimu vrátili do Evropy, Moravané odmítli. S poslední lodí v září 1735 odjel jen Kristián David.

Kristián David nepovažoval za nejnutnější opatření materiální podpory pro misionáře (na tu chudý sbor ani neměl), během svého pobytu v Herrnhutu však naléhal, aby byla do Grónska poslána rodina s dětmi. V misionářské domácnosti chyběla zkušená ženská ruka a z dětí měli v Novém Herrnhutu vyrůst misionáři dobře znalí jazyka. Po Davidově přímlově přivezla do Godthaabu v červenci 1736 dánská loď skupinu tří žen pod vedením Geoga Wiesnera – sestry Matouše Stacha Rosinu a Annu a Matoušovu nevlastní matku Rosinu Stachovou. Přivezli s sebou dopisy z domova, ale téměř žádné potraviny. Nejstarší z misionářů, třicetiletý Johann Beck, se podle návrhu z Herrnhutu s Rosinou Stachovou ml. oženil.

Konečně v létě 1737 přivezla dánská loď Moravanům dostatečnou zásobu potravin a v dohledu byl i nový člen. Misionáři byli již schopni navazovat trvalejší kontakty s domorodci. Následující léto přišel do Nového Herrnhutu z jihu první domorodec Qajarnaq, který se vážně začal zajímat o Boha. O Velikonočních 1739 pokřtil Matouš Stach celou Qajarnaqovu rodinu. Qajarnaq přijal křestní jméno Samuel a nově přijatou víru šířil dál. V Novém Herrnhutu se začal formovat malý bratrský sbor (**obr. 4**).

Moravané v arktické Kanadě a na Aljašce

HRABĚ ZINZENDORF podporoval misie Moravanů na celém světě, kromě již zmíněného Grónska, Laponska a Sibiře také v Jižní Africe, v Severní a Jižní Americe, na Cejlonu a na mnoha dalších místech zeměkoule. Nezdošní Moravané se vypravili rovněž do arktických oblastí Severní Ameriky – nejprve na Labrador a později na Aljašku.

První průzkumná cesta Moravských bratří na kanadský Labrador se uskutečnila v roce 1752, vedení bratrské církve se však po jejím neúspěchu rozhodlo posunout začátek misie až na rok 1769, kdy anglický král Jiří III. dal Moravské církvi darem půdu na pobřeží Labradoru, aby mohla začít zakládat misijní stanice.

V roce 1771 byla založena první stanice – Nain. V roce 1776 následovala stanice Okak a v roce 1782 Hopedale/Hoffnungsthal. V 19. století bratři expandovali dále na sever i na jih labradorského pobřeží, kde založili několik dalších stanic.

Mezi významné moravské misionáře v arktické Kanadě patřili

manželé Schneiderovi, Samuel Liebisch a mnoho dalších. Za připomínku rovněž stojí, že v období první světové války působil na Labradoru jako misijní obchodník Jiří Jaeger a ve druhé polovině dvacátých let 20. století tam pracoval na sérologickém výzkumu profesor Vojtěch Suk. Moravané zanechali na Labradoru nesmazatelnou stopu.

V současnosti existují čtyři z původních stanic a k Moravským bratřím se hlásí více než 2000 osob.

Na Aljašku severoamerická Jednota bratrská vyslala v roce 1884 na průzkumnou cestu Williama Weinlanda a Johna Killbucka, kteří o rok později založili misijní stanici Bethel (obr. 2). Nejprve kázali anglicky za pomoci překladatele, ale začali se učit jazyk místních obyvatel. V následujícím roce založili školu. Weinland těžce snášel tamější podnebí a Aljašku po dvou letech opustil, Killbuck tam zůstal jako kazatel, učitel, doktor, lovec, rybář a tesař. Jeho manželka se starala o domorodé děti. V roce 1887 začal Killbuck kázat v jupičtině a o rok

později bylo přijato prvních osm Jupiků za členy sboru.

Pozoruhodné jsou život a dílo Uyaquqa, který se narodil kolem roku 1860 do šamanské rodiny. Tento domorodý Jupik se vypracoval z negramotného lovce v lingvistu. Vytvořil speciální písmo, zachycující zvuky jazyka jupik a to nejprve v piktografické, a nakonec slabičné formě. Reverend John Hinz, misionář Moravských bratří na Aljašce, pozval Uyaquqa do Bethelu, aby tam mohl své znalosti rozvíjet. Uyaquq se snažil pomoci novému písmu zaznamenat co nejvíce biblických příběhů, což později umožnilo překlad částí Bible, který se zachoval dodnes. Uyaquq učil nové písmo misionářské asistenty, aby je mohli používat při své náboženské práci. V roli misionáře se Uyaquqovi podařilo obrátit na křesťanství celé jupické komunity. I když církev jeho slabikář časem nahradila jazykovým systémem používaným v kanadské Arktidě, na Aljašce dodnes existují lidé, kteří jsou schopni Uyaquqovy texty číst.

V průběhu let bylo na Aljašce založeno 23 sborů Moravské církve a Aljaška se stala její samostatnou provincií.

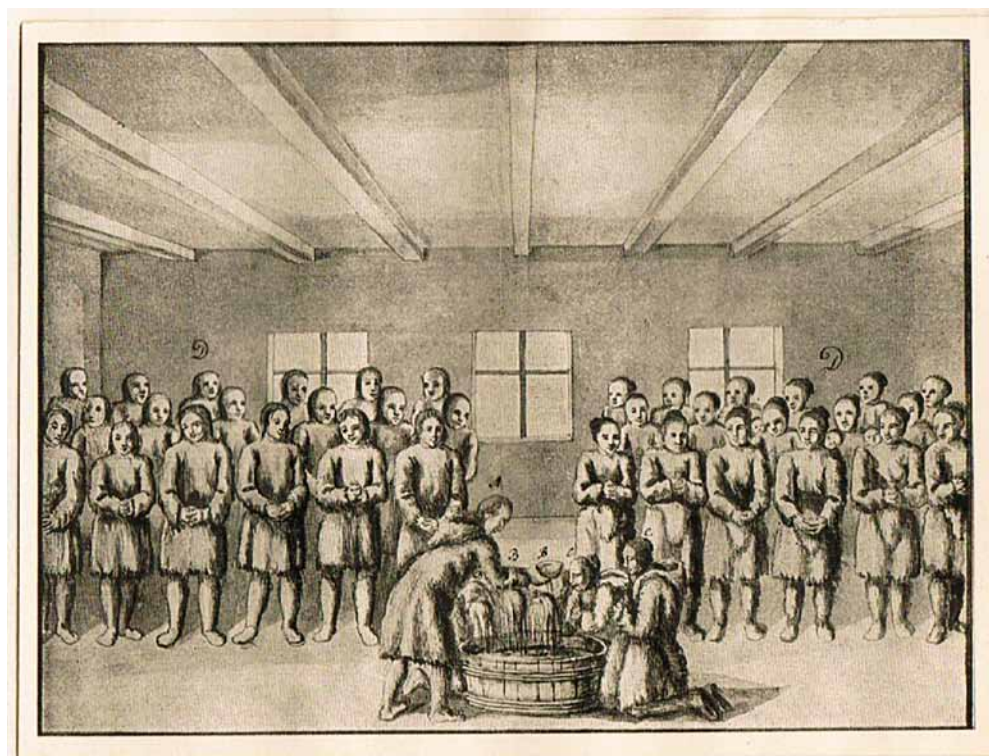
Daniel Freitinger, Daniel Řičan, Zdeněk Lyčka

Snímek Daniel Freitinger

2. Na protější straně: **POHLEDNICE**, na níž je zachycena misijní stanice Bethel, založená roku 1885. Misionáři zde kázali (nejprve anglicky, později i v jazyce místních obyvatel jupik), založili školu, ale věnovali se i rybaření a chovu sobů. Pohlednice vydalo vydavatelství Verlag der Misionsbuchhandlung Herrnhut někdy počátkem 20. století.

3. Nahoře: **NOVÝ HERRNHUT** v roce 2021. Původní zemljanka zvaná „Bouda“ se časem rozrostla o tento dřevěný domek, který je dnes sídlem grónské ombudsmanky.

Eine Taufe auf dem grönländischen Missionsfelde
Nach einer alten herrnhutischen Tuschezeichnung

4. **KŘEST GRÓNANŮ** v Jednotě bratrské v 18. století, podle staré kresby (Karl Müller: Der Weg des Matthäus Stach, Berlin 1926, s. 49).

Vznikající sbor byl podle herrnhutského způsobu rozdělen do skupin podle věku a rodinného stavu. Vedení sboru mělo mít přehled o duchovním stavu i praktickém chování jednotlivých členů a dbát na církevní kázeň. To předpokládalo nepřerušované vztahy a intenzivní soustředěný sborový život. Inuité však museli v létě hledat obživu na místech, kde měli naději na dobrý lov, a tam byli odkázáni sami na sebe. Často zapomínali, čemu se naučili, nebo si to vykládali po svém a jejich způsob života v leccém odporoval pravidlům herrnhutské církevní kázně. Do Nového Herrnhutu se unavení lovci vraceli až na zimu a s nimi přicházeli další zájemci o křesťanské vyučování. Sbor rostl, ale misionáři měli se svými svěřenci nemalé starosti.

Synoda rozrostlé Moravské církve uznala, že grónský sbor nutně potřebuje dostatečně velkou shromažďovací místnost. Kristián David rád převzal zodpovědnost za stavbu modlitebny v Novém Herrnhutu. Stavební dřevo dorazilo do Grónska v červnu 1747 a za čtvrt roku budova stála. Kromě sálu, v němž bylo místo pro 300 osob, se v novém domě nacházelo ještě šest menších místností. Misionáři toho roku napočítali 134 pokřtěných Inuitů.

I když se herrnhutští bratři od Inuitů leccemus přiučili, sami se uživit nedokázali a jejich práci muselo pravidelně podporovat vedení Moravské církve (v Evropě od roku 1749 Jednota bratrská). Bratrská misie se přesto úspěšně rozvíjela. Během několika let byly v jižním Grónsku založeny dvě nové misijní stanice - Lichtenfels a Lichtenau. V 19. století zahájily činnost další tři osady.

Z herrnhutských bratří se do grónských dějin zapsali otec a syn Kleinschmidtovi, ale ti z Moravy nepocházeli. Johann Conrad Kleinschmidt, který působil v Grónsku od roku 1793 až do své smrti v roce 1832, přeložil do grónštiny Nový zákon. Jeho syn Samuel (1814-1886) se v Grónsku narodil, od roku 1841 působil v herrnhutské misii a napsal vedle jiných vědeckých prací i grónskou grammatiku a slovník. Je pokládán za zakladatele jednotného grónského spisovného jazyka, ale proslul i svou lampou, kterou v polárních nocích zavěšoval na sloup, aby lidem umožňovala lepší orientaci a ukazovala cestu k misijní stanici.

Herrnhutská misie v Grónsku dosáhla vrcholu v polovině 19. století, kdy počet členů bratrských sborů překročil 2000, ale na osamostatnění grónské bratrské církve nebyla naděje. Dánská luterská církev měla lepší možnosti své sbory v Grónsku organizovat a zásobovat. Po 167 letech bratrské misie v Grónsku se vedení obnovené Jednoty bratrské rozhodlo předat své sbory do péče luterské církve, s níž bratřští misionáři bez- tak úzce spolupracovali. Na jaře 1900 byla bratrská misie v Grónsku ukončena. ●